

3. Երբորդ աստիճանում թէ որ պսակունի, բաժանուին եւ ապաշխարեն. նոյնն է ընդունում եւ Գ. Առաքելանքը: Ենթադրենք, որ իրօք այդ ո՛վ է կանոնները Ներսէս Բ օրով Գունի ժողովում են սահմանուել:

Արդ, երբ մի ժողով է հրաւիրում նոր կանոններ սահմանելու, պէտք է նա իր արած որոշումները կամ հետեւողութեամբ նախնութացի անէ, կամ նրան հակառակ. կամ խտացնի կամ թուլացնի եղած արգելքները կամ որոշումները: Այդ նկատմամբ մենք կարող ենք ասել, որ խնդրի առարկայ եղող կանոնը չկարողանալով արգելք դնել չորրորդ աստիճանի արեւակիցների պսակների վրայ, նա այդպիսի աստիճանում ամուսնացածների վրայ ապաշխարանք է դնում, որ նշանակում է, թէ այդ աստիճանի պսակները թույլատրելի են թէեւ ոչ բացարձակ: Բայց եթէ մի ժողով չի կարողանում չորրորդ աստիճանի վրայ արգելք դնել, նա ինչպէս կարող է ասել, թէ հինգերորդ աստիճանի արեւակիցները Համարձակուին պսակուել: Ե՛ք որ սա հակասութիւն կը լինէր. բերենք աւելի շօշափելի օրինակ:

Եղբայրներ

Թ. 1.	2. Մկրտիչ	3. Մարտիրոս
	1. Արամ	4. Մարիամ
		5. Անահիտ.

Բաստամանի տեսլով այդ կանոնը արգելում է հինգերորդ աստիճանի պսակը, այսինքն Արամը չպիտի համարձակուի կին առնել Անահիտին (5-րդ աստիճ.). բայց եթէ Արամը կին առնէ Մարիամին (4-րդ աստիճ.) այն ժամանակ պիտի ապաշխարէ: Այլ կերպ ասած Արամը իր հօրեղբոր թոռանը չպիտի համարձակուի առնել, բայց թէ որ պսակուի հօրեղբոր աղջկայ հետ, դրան արգելք չկայ, բացի որ եկեղեցական ապաշխարանք պիտի քաշէ, ու պսակն էլ նոյն պսակը պիտի ձնայ: Աս ի հարկէ անմուսութիւն է. չի կարելի իրար հակասող եւ իրար հերքող միտք միեւնոյն կանոնին վերագրել: 2ի կարող նոյն կանոնը խիստ արգելք դնել, երբ մէկը կին է ուզում առնել հօրեղբոր թոռանը, եւ միեւնոյն ժամանակ խուլ կերպով արամագրել որ, նոյն մարդուն թույլատրելի է կին առնել իր հօրեղբոր աղջկան: Գունի ժողովի հայրերը որքան էլ ազգեա լինէին, այնուամենայնիւ այդպիսի անտրամաբան գործ չէին բունի եւ չեն էլ բռնել երբէք. ինչպէս եւ երբեք նոյն միտքը չէ ունեցել ո՛վ է կանոնների խմբագրողը:

Բարեբախտաբար մի խումբ ձեռագրելը պահել են այն ընթերցուածը, որ իր կանոնի սկզբնական բնագիրն է ունեցել եւ որը արդէն առաջ ենք բերել: Այդ թուում է որ, եթէ նոյն իսկ այդ ձեռագրերը չլինէին էլ, այնուամենայնիւ այդ կանոնի անտրամաբան խմբագրութիւնը հարկադրաբար պիտի մտածել տար, թէ նրա մէջ թերութիւն կայ, թէ նա աղճատուած է: Այդպիսի կասկածի մէջ ընկածք մենք, երբ զբաղուած էինք հայ եկեղեցու ամուսնական Հաստութեանց խնդրով եւ մեր այդ կասկածը լիովին արդարացած ձեռագիրների համեմատութեամբ, որի արդիւնքն ա՛յս մեր վերակազմած բնագիրն է:

Սեղագրականի եւ Գ. Առաքելանի ասածով տեսանք, որ նոքա ընդունում են. — Արամը չպիտի համարձակուի առնել Մարիամին (4-րդ աստիճ.). Արամը Մարիամի հետ պսակուելու դէպքում պիտի ապաշխարէ. իսկ այդ ապաշխարութիւնը նշանակում է, որ Արամը եթէ ուզենայ, կարող է Մարիամին առնել, դրան ոչ մի արգելք չկայ: Այդ երկուսի կողմից սա էլ մի ակնբերեւ հակասութիւն է, որ առաւ է եկել “ցհինգերորդ” ընթերցուածը կամայականորէն չորրորդ աստիճան ընդունելուց. մինչդեռ իրենց ընդունած բնագիրն ունի “ցհինգերորդն” մի իշխեսցէ եւ զչորրորդն ապաշխարեսցէ... այլ լսան է, եթէ “զչորրորդն” չունենայինք. բայց եթէ չորրորդի մասին արդէն պարզ եւ որոշ կայ, այն ժամանակ “ցհինգերորդն” չորրորդ չի կարող նշանակել:

Երբ վերակազմած բնագրով խօսելով, կ'ունենանք Թ. 2. Մկրտիչը չպիտի համարձակուի կին ուզել Մարիամին (3-րդ աստիճ.).

Եղբայրներ

Թ. 2.	1. Մկրտիչ	2. Մարտիրոս
	4. Արամ	3. Մարիամ

մինչդեռ Մկրտիչը որդի Արամը կարող է առնել Մարիամին (4-րդ աստիճ.), սակայն ասնելուց յետոյ պիտի եկեղեցական ապաշխարանք քաշէ: Ասածիս իրաւադիւթիւնը հաստատում է կանոնի երբեք ու վերջին մասը, որով երբորդ աստիճանի եղած պսակները լուծելի են հաշուում, ու լուծելուց յետոյ նաեւ ինթակայ ապաշխարանք չի պահանջուում:

րանքի: Դա մի խիստ պատժական օրէնք է նոցա համար, որոնք կը համարձակուէին երրորդ աստիճանի արեւնակից կին առնել: Այդ բոլորից մի եղբակացութիւն կայ, որին եւ գալիս ենք, այն է — որ խնդրի առարկայ եղող Իբ կանոնը արգելք է դնում երբեք աստիճանի պատժական համար, հետեւ էլ սահմանելով մի պատժական կարգ: Այս տեսակէտից դա կրկնութիւն է Շահապիվանի ժողովի ԺԳ. րդ կանոնի. աւելի ձիշտն ասած նրա բովանդակութիւնը՝ սեղմ, կրճատ ձեւով:

Թէ որպիսի արամաբանական կապ կայ մեր վերականգնած բնագրի բոլոր մասերի մէջ, այդ ընթերցողը տեսաւ, մի բան որ հնարաւոր չէ գտնել Բաստամեանի, բայց նա մանաւանդ Ա. Սեդրակեանի ընդունած բնագրով եւ բացարութիւններով:

Հարկաւոր է աւելացնել, որ եթէ իրօք այդ կանոնը Ներսէս Բ-ի գումարած ժողովն է դրել. դա միայն մի բան է ցոյց տալիս, որ Շահապիվանի ժողովի դրած արգելքները երրորդ աստիճանի արեւնակից պատժների վրայ, ժամանակի ընթացքում թուլացած են եղել. այնքան թուլացած, որ նորից նոյն կարգը հաստատելու հարկի մէջ են եղել:

Դուռնի այդ ենթագրեալ ժողովը մի այլ զօրեղ պատճառով էլ չէր կարող հինգերորդ աստիճանի պատժների արգելքը սահմանել եւ ահա թէ ինչու. Ներսէս Բ. Դուռնի ժողովը գումարել է 553—5 թուականի մէջ եւ ոչ թէ 527 թ. որպէս ընդունում են Բաստամեան եւ նրա հետեւողութեամբ Սեդրակեան:

Ընդհանուր եկեղեց. իրաւունքի գիտութիւնը ցոյց է տալիս, որ Յուստինիանոս մեծը Դուռնի այդ ժողովին առաջ կայսերական օրէնքով վերահաստատել էր այն կարգը, որով արգելում էր երրորդ աստիճանի արեւնակիցների ամուսնութիւնը եւ թոյլ տրւում չորրորդ աստիճանը: Այսինքն ինչպէս Շահապիվանի ժողովը, հետեւողութեամբ Թեոդոս մեծի որդոց օրէնքի, վերահաստատեց Աշտիշատի ժողովի կանոնը, այնպէս էլ Յուստինիանոս մեծը վերահաստատեց Արկադի եւ Ոսորիոսի օրէնքը: Մինչ ի Տրուլլեան ժողովը (692 թ.) Յուստինիանոս մեծի այդ օրէնքով կարող էին իրար առնել երկու եղբոր, եղբոր եւ քրոջ եւ երկու քրոջ որդիք իրար:

Այժմ, եթէ Դուռնի ժողովն զբաղուէր ամուսնական չհասութեանց խնդրով, այն էլ

Յուստինիանոսի այդ յայտնի օրէնքի հրատարակութիւնից անմիջապէս յետոյ, պարզ է, որ այդ վերջինը պիտի ազդէր հայ օրէնսդրների վրայ, ու նրանց օրինակ ծառայէր: Որից պարզ է, եթէ ընդունինք նոյն իսկ, որ Դուռնի ժողովն զբաղուէր էլ այդ խնդրով, այն ժամանակ նա այլ արգելք չէր դնի, ինչ որ Բիւզանդական կայսերական օրէնքն էր դնում. ասել է այս տեսակէտից էլ Բաստամեանի, Սեդրակեանի եւ Աւաքեյեանի եղբակացութիւնները հիմաւոր չեն եւ հակասում են պատմական իրողութեանը:

Գ. Աւաքեյեանի մասին վստահ կարող ենք ասել, որ եթէ նրա ձեռքի մտած լինէին այն նիւթերը, որի վրայ մենք մեր եղբակացութիւններն ենք անում, նա էլ նոյն հետեւանքների կը հասնէր, ինչ որ մենք:

Ա. եպ. Սեդրակեանի մասին խօսք չի կարող լինել, որ նա կարողանար մասնագիտական ծանր խնդրների քննութեան մէջ մտնել, քանի որ նա հարկաւոր իրաւաբանական պատրաստութիւնը չուներ: Նրանից չենք կարող եւ չենք էլ պահանջի, որ նա բանասիրական նախընթաց աշխատանքի վրայ հիմնէր իր եղբակացութիւնները: Սակայն Բաստամեանը, որ իրաւաբանական պատրաստութիւն ուներ, ինչու է այդպէս լեւեալ կերպով վերաբերուել քննութեան նիւթ եղող այդ խնդրին. դա մեզ համար մնում է քիչ բացատրելի: Թամեայն դէպք այդ վերաբերմունքը մասնագէտի լուրջ վերաբերմունք չէ:

Բաստամեանի վերաբերմունքը դէպի իր ձեռքի ուսումնասիրութեան նիւթը ակն յայտնի անելու համար, ցաւելով հանդերձ հարկաւորուած ենք ցոյց տալ, թէ հակառակ այն բանին, որ նա երբեմն մի առ մի թուում է կանոնադրեր, որոնցից իբր ինքն օգտուել է, բայց իրապէս նա իր թուած ձեռագրերից շատերի բովանդակութեանն իսկ ծանօթ չէ: Նա Գալի Դատաստանագրքի առաջաբանի մէջ խօսելով Դուռնի, 43[»] կանոնների մասին, ծանօթութեան մէջ յայտնում է. «Եթ՛մ. Մաա. ձեռագիր կանոնագրերի մէջ Թ. 741, 742, 743, 746, 570, 752, 759, 761, որպէս եւ Սինդոգմ գործածուած ձեռագիր կանոնագրերի մէջ, բացի այդ 38 կանոնից, կան այլ եւս 42 կամ 43 կանոններ նոյն Ներսէսին յատկացած. եւ ուշագրութեան արժանին այն է, որ յիշեալ բոլոր կանոնագրերի մէջ այս երկու տեսակ կանոնները միշտ միասին են դրած՝ երբեմն նախ 38-ը եւ յետոյ 42 եւ երբեմն ընդհակառակը:

Իրողութիւնն այս է. — Թ. 741, 742, 743 եւ 750 ձեռագրերի մէջ, 43^{րդ} կանոններին հետեւում են Ներսէսի եւ Ներշապուհի 38 կանոնները. Թ. 761-ի մէջ միայն նոքա գրուած են Ներսէսի եւ Ներշապուհի կանոնների տակը. Թ. 746 եւ 759 մէջ նոքա իրարից շատ հեռու են ընկած. իսկ Թ. 752-ը թէեւ ներսից կողի վրայ գրուած է կանոնագիրը, բայց ինքը — ձեռագիրն ունի այս բովանդակութիւնը. 1. Հարց-պատասխանի. 2. Անուանք առաքելոց. 3. Սահմանք քերականութեան. 4. բառարան. 5. ողբ Աստուածածնի. եւ այլն. պարզ սասած նա կանոնագիրը չէ:

Բերնիք մի օրինակ եւս. նոյն առաջարանի 115 երեսում յայտնում է «Որովհետեւ Մխիթարը իւր յօգուածներից մեծագոյն մասը... Ժողովել է եկեղեցական եւ Հայրապետական կանոններից Աստուածաշնչից եւ այլն, մենք հարկաւոր համարեցինք ցոյց տալ իւրաքանչիւր յօգուածի աղբիւրը, որտեղից վերցրած է այն: Սրա համար հարկաւոր եղաւ անդադար աչքի տակ ունենալ երեսնի չափ ձեռագրի կանոնագրեր հետեւեալ Թ. 735, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 752, 753, 754. եւ այլն եւ Սինոգի օրինակ սոցա մէջ ընտրելագոյնն է Թ. 761 կանոնագիրը: Այդ ձեռագրերի մասին ճշմարտութիւնն այս է: Բաստամանսի առաջ բերած Թ. 735, 744, 747, 752, 753 կանոնագիրը չեն, այլ զանազան խրատական եւ այլ գրուածքների Ժողովածուներ, թէեւ ներսի երեսի վրայ Թ. 752-ի նման կանոնագիրը է գրուած: Թ. 754 համառօտ կանոնագիրը է՝ քաղուած զանազան կանոններից. Թ. 745-ի մէջ Առաքելոց, արարքին մի քանի Ժողովների, Աթոնասի, Ս. Սահակի եւ Ղրիմեցու կանոնները կան: Վերջին երկու կանոնագրերը ոչ մի համեմատութեան պէտք չէին կարող գալ իրենց պահպանւոր ընկելու պատճառով: Թ. 749-ը նոյնպէս լրիւ կանոնագիրը չէ. Գօշի դասաստանագիրը կիսատ է, ինչպէս եւ բոլոր այս Ժողովների եւ Ս. Հարց կանոնները չունին:

Բաստամանս այդ թուած ձեռագրերից միայն Թ. 749, 761 եւ Սինոգի օրինակներով

է օգտուել ու նրանց տարբերութիւնները նայել, բայց առաւելապէս Թ. 761 օրինակինը: Իր ամբողջ աշխատութեան մէջ նա այդ երեք ձեռագրի անունն է առաջ բերում, բացի գրանցից, իր թուած այլ ձեռագրի ընթերցուած չունի նշանակած, որից պարզ է, որ նա նրանց ամենեւին ձեռքի տակ չի ունեցել: Ըստ Կարինեան ցուցակի նա կարող էր օգտուել Թ. 736. 740. 751 կանոնագրերով, իսկ ըստ Գեորգեան ցուցակի Թ. 86. 87. 88. 89. 90. 446. 449 եւ այլն կանոնագրերով: Իսկ այդ կանոնագրերը ինչպէս եւ Մխիթար Գօշի այլ ձեռագրեր, որոնց մէջ ամենահին ու ընտիր օրինակներ կան նա ոչ միայն աչքի առաջ չեն ունեցել այլ եւ իր, իրր թէ, նայած, ձեռագրերը թուելիս, չի էլ յիշում:

Գժուարանում ենք ենթադրել որ Բաստամանս գիտաւորեալ սուտ է խօսում՝ յիշելով մի շարք ձեռագրերի անուններ, որոնք, հակառակ իր ցանկութեան՝ կանոնագրեր չեն: Նա իր աշխատանքի արժէքը բարձրացնելու սին ցանկութեամբ առաջնորդուած բայց է արել Կարինեան ցուցակը եւ այնտեղից արտագրել մի շարք «կանոնագրեր», անուն կրող ձեռագրերի թուահամարներ, առանց նոյն իսկ այդ ձեռագրերը տեսնելու եւ թերթելու: Ունայն եւ անտեղի ցանկութիւն, որ հաստուցուել է բաւականին թանկ գնով: Ի՛նչ կասկած, որ Բաստամանսի աշխատութեան արժէքը հազիւ թէ շատ առօրէր, եթէ նա ցոյց տար ճշտիւ այն կանոնագրերը որոնցից օգտուել է. մինչդեռ այժմ երբ բացում է, առաջ բերուած ոչ գովելու արժանի նրա վերաբերմունքը, այն Ժամանակ կասկածի տակ է ընկնում նրա առած նիւթն ու բարեխղճութիւնը:

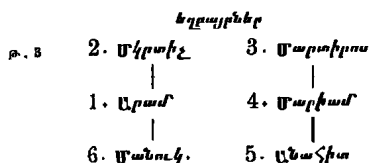
Արկունք ենք, ցուելով ենք յիշում այս հանգամանքները:

Այս կարեւոր շեղումից յետոյ դառնալք մեր խնդրին: Ի՞նչ կանոնի մասին վերելում առաջ բերուածներից յետոյ մեր վերջնական եզրակացութիւնն այն է, որ նա սահմանում է երբեք աստիճանի արեւնակիցների պատկի խիստ արգելք, եւ կողմնակի կերպով թոյլ է տալիս չորրորդ աստիճանի արեւնակիցների ամուսնութիւն:

Ճիւղագրութիւն հաշուելիս պիտի իւրաքանչիւր ծնունդ մի աստիճան հաշուիլ. այդ է ասում հռոմէական բանաձեւը: Այդ հիման վրայ, երբ սուում են որ մի Ժողով արգելել է երրորդ աստիճանի պատկը, գա նշանակում է թէ չի կարելի ամուսնանալ հորեղբոր, քեռու,

1. Թ. 753-ի բովանդակութիւնը. 1. Պատմութիւն դժոխքի. 2. Զեմիւր Լուսաւորի. 3. Հարցունք Ս. Բարդուի. Թ. 744. 1. Եղիշան Երզնկացու խրատ Հասարակաց եւ այլն. Թ. 747. 1. Խրատական թուղթ Ներս. Ընորհաւոյ. 2. Զեմիւր եւ խրատ Լուսաւորի. 3. Եղիշանու ասացեալ յոգապ նեւին եւ կատարածի օղբարհն:

Հօրաբորոջ մօրաբորոջ հետ եւ այլն. դրա հակառակ այդ արգելքը իրաւունք է տալիս ամուսնանալ Հօրեղբօր. մօրաբորոջ, քեռու, հօրաբորոջ աղջիկներին հետ: Սա մի ընդհանուր պարզ հաշիւ է, որ դժբախտաբար գոյութիւն չունի Ս. Սեդրակեանի համար: Եթէ նա ընդունում է, որ դուռնի այդ ենթադրեալ ժողովն արգելում է արեւնակիցների չորրորդ աստիճանի պսակը, դա նշանակում է որ Արամը (թ. 3) չի կարող առնել Մարիամին, իր հօրեղբօր աղջկան (Հրդ. աստիճան): Արդ, Արամը ում կարող է առնել:

Դրան Ս. Սեդրակեանի բացատրելու եղանակն ասում է, երբ Արամին արգելուած է առնել Մարիամին, այն ժամանակ Արամը չի կարող առնել կին եւ նրա աղջիկ Անահիտին (հրդ. աստիճան): Անահիտին կարող է առնել Արամի որդի Մանուկը: Այս հաշուով, որ մենք տարօրինակ կ'անուանենք, մէջ տեղը մի աստիճան կորչում է. ամենքի համար պարզ է, որ երբ արգելում են չորրորդ աստիճանը, ասել է հինգերորդը հաս է, մինչդեռ Ս. Սեդրակեանի հաշուով երբ արգելում են չորրորդ, արգելում է եւ հինգերորդը (ինչու՞ ու միայն վեցերորդն է հաս¹): Ըստ այդմ, երբ են ընդունում եմ, որ Հաճապիվանի ժողովն արգիլել է երրորդ աստիճանի պսակը, այսինքն Մկրտիչը չի կարող առնել Մարիամին (3րդ աստ.), ասել է Մկրտչի որդի Արամը կարող է առնել Մարիամին (4րդ աստ.): Բայց եթէ Ս. Սեդրակեան ընդունի, որ Հաճապիվանի ժողովն այդ արգելքն է դրել, այն ժամանակ չորրորդ աստիճանն էլ չհաս է. — Արամը Մարիամին չի կարող առնել, թէեւ կանոնի արգելքը Մկրտչի եւ Մարիամի (3րդ աստ.) պսակի համար է, այլ Արամը կարող է առնել Մարիամի աղջիկ Անահիտին (5րդ աստ.):

Բաւատամանն եւս որոշ չափով կարծես նոյն բացատրութեան եղանակին է հետեւում, թէեւ. ստատաւունքով: Թուում է թէ աւելի եր-

կար կանգ առանք այս հանգամանքի վրայ, քան թէ արժէր: Բայց ոտ հարկաւոր էր ցոյց տալու համար, թէ երբ ընդունենք Ճիւղագրութիւն հաշուելու այդ ձեւը, մենք որքան հետացած կը լինինք այն կանոնագրի որոշումներից, որոնց հետեւողութեամբ Հայոց ժողովները չհասուութեան կանոններն են սահմանել: Խօսքս արտաքին կանոնների մասին է, այսպէս. Ս. Սեդրակեան ընդունում է, որ Յուստինեանոսը թոյլ է տալիս չորրորդ աստիճանի արեւնակից պսակներ¹, որից պարզ է որ արգելում է երրորդ աստիճանը:

Եթէ Ս. Սեդրակեանի բացատրութեան եղանակով ղեկավարուելու լինինք կը ստանանք հետեւեալ պատկերը: Եուստինեանոսի կանոնն արգելել է Մկրտչին առնել իր եղբօր աղջկան (3րդ աստ.) Մարիամին. քննականաբար ինչպէս այդ օրէնքի միտքն է, Մկրտչի որդի Արամը կարող է առնել Մարիամին (4րդ աստ.), բայց Ս. Սեդրակեանի հաշուով այդպէս չէ, Արամը Մարիամին չի կարող առնել, այլ նրա աղջկան — Անահիտին (5րդ աստ.): Դրա հակառակ յետագարծ հաշուով, երբ Յուստին. թոյլ է տալիս չորրորդ աստիճանի պսակներ, Սեդրակեանի Ճիւղագրութեան որոշելու եղանակն ասում է, արգելքը դրուած է այդ օրէնքով ոչ թէ երրորդ, այլ երկրորդ աստիճանի արեւնակիցների վրայ. այսինքն. Եուստինեանոսի կանոնը արգելելով երկրորդ աստիճանը, թոյլ է տուել երրորդին առնել չորրորդին: Արդ, սրանցից որն էլ վերջնենք հիմնապէս սխալ կը լինի ու կը հակասէ Եուստինեանոսի օրէնքի միտքին, որը նպատակ է ունեցել արգելել երրորդ աստիճանի արեւնակից պսակներ, եւ թոյլ տալ չորրորդը, մի բան, որ յանունն է յիշուում է, այդ հաշուով Արամը կարող էր առնել Մարիամին (թ. 3. 4րդ աստ.): Այժմ արդէն պարզ է, թէ Ս. Սեդրակեան որպիսի անհիմնութիւններ է մտքեցնում Ճիւղագրութիւն կազմելու հաշուելու խնդրում, որով կանոնների դրած արգելքները խառնաշփոթում է եւ նրանց միտքը աղճատում: Այստեղ հարեւանցի ակնարկներ, որ Սեդրակեանը Ճիւղագրութիւն հաշուելու խնդրում սորգօրէն հետեւում է Ղերմեցի Եակովբ վարդապետի Ճիւղագրութիւն հաշուելու եղանակին, որից եւ այդ բոլոր սխալները:

Գանք հնարաւոր եզրակացութիւններին.

1. Արդէն լուծուած է այն խնդիրը, որ 527 թ. Ներսէս Բ. կաթողիկոս չէր, որ նա

¹ Ամուսն. խնդիրներ 48 երես. "Դուռնի ժողովն կամում է մի աստիճան աւելացնել Հաճապիվանի ժողովի կարգադրութեան վրա . . . այսինքն չորս աստիճան պահել եւ հինգերորդին թոյլ տալ ամուսնանալ վեցերորդի հետ":

¹ Ամուսն. խնդ. 40 երես:

գահակալել է 549—557 թ. Դուռնի այն ժողովը, որ գումարել է Ներսէս Բ. 554 թ.ին. եւ երբ հայկական թուականն է գրուել, սահմանած պիտի լինի այն կանոնները, որ կանոնադրերի մէջ մնացել են «Ներսէս եւ Ներշապուհ Մամիկոնեից եպիսկոպոսի» վերնագրով:

2. «43» կանոնների խորագիրը ոչ մի հիմք չի տալիս նոյն իսկ ենթագրելու, որ նոքա Ներսէս Բ.ի ժամանակ սահմանուած լինին եւ նրա օրով, կամ առհասարակ այդ Ներսէսինը լինին:

3. «43» կանոնների ընդհանուր բնոյթը ցոյց է տալիս, որ նա խմբագրուած լինի զանազան ժամանակներում ու յետոյ իրար հետ միացուած:

4. Այդ կանոնների լեզուն ընդհանուր առմամբ շատ հասարակ է, ու տեղ տեղ եւ մանաւանդ իրենց ընթերցողաձեւերի մէջ՝ գոհահիլ:

5. Այդ կանոնների որոշած չհասկանալի սահմանը երրորդն է, այսինքն, նա Շահապիվանի ժողովի Ժ.Գրգ. կանոնի հետեւողութեամբ սահմանում է բացարձակ արգելք երրորդ աստիճանի համար: Նորութիւնը չորրորդ աստիճանի պսակի համար ոչ թէ արգելք, այլ ապաշխարանք գնելն է՝ առանց սակայն, պսակը լուծելու:

Իբր վերջին խօսքը, հարկ ենք համարում ասել. որ մեր նախընթացում ցոյց տուած ներկայ կանոնախմբի ինքնուրոյն մասը սովորութի իրաւունքի մնացորդներն են, որ խմբագրողը մուծել է իր կանոնախմբի մէջ:

Սովորութի իրաւունքի մնացորդների ժողովածուի հրատարակութեան մէջ ենք ենթադրում մանրամասնօրէն այդ մասին խօսիլ, ուստի եւ փակում ենք ներկայիս մեր խօսքը:

(Շահապիլի)

ԱՐՄԷՆ ԱՅԺԵՆ

ՍԱՅԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

ԿԻՐԻՐԻՈՆ ԿԼԹՈՂԻԿՈՍ ԱՐԱՅ ՊՈՏՄԻԹԻՆ ՀՈՋ-ԱՐԿԱԿԵ ՅՈՐԱԲԵՐԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ԵՐԹՆԵՐՈՐԴ ԳԵՐՈՒՄ ՄԷՋ

Հաստատմանայ յղման Հայոց Անգլ. Պատմութեան 574—610:

Գ. Լ. ՌԻՍ Ե.

Մէքսիկոն էր Արայի Եւ Հայոց Եւր. Դիւան.

«... եւ այլ թիւ Բարդ եւ խօսք լինի ուրիշ եղանակով, իսկ այս մասով՝ եղանակով»

Այս խօսքերս կ'ուղղէր Կիրիւն Հայոց Աբրահամ Կաթողիկոսին թուականէս Տշգիւ 1300 տարի յառաջ՝ յամի 608, երբ սկսած էին խանգարել երկու եկեղեցեաց մէջ խաղաղական յարաբերութիւնը: Ի՞նչ «միաբանութիւն» էր այն, որուն ջայթայման պատճառներն կը հարցաբնէր Կիրիւն: Երկու եկեղեցեաց պետերու հարցը հարկաւ եկեղեցական տեսակետով ըլլաւու էր, «Իրաբանութիւն», իսպառ զորոշ ներքեւ:

Քրիստոնէական բարձր վարդապետութեան հոսանքն Փոքր Ասիոյ հիւսիսային ժողովրդաց մէջ Յունական Արեւմուտքէն եւ Ասորիքէն, իւր խաղաղական նուաճումներն դիւրաւ կատարեց Հայաստան, Արաստան, Աղուանք եւն. որչափ ալ զբաղաւանդ ըլլայ ժողովրդաց զարթի պատմութիւնն, այն չի կրնար ուրացնել, թէ Գ. Գաբու առաջին տասնեակին Քրիստոնէական լծոյն ներքեւ կը գտնուէին արդէն այս երեք աշխարհները — միջնորդութեամբ՝ գլխաւորաբար Հայոց Լուսաւորչին: Այս է բնիկ ժողովրդաց զարաւոր համոզումն, եւ զայս կ'աւանդեն գրաւոր յիշատակարանք՝ Եւ զարդէն ի վեր: Լուսաւորչի այս գերն կապեց գրաւոր ժողովրդաց արտերն Հայոց եկեղեցւոյն հետ հոգեւոր միութեամբ, եւ առուա Հայոց եկեղեցւոյն տեսակ մը գերիշխանութիւն հաւատոյ իրաց մէջ եւ եկեղեցւոյ աւանդութեան պահպանութեան նկատմամբ — վրաց եւ Աղուանիք վրայ. այս մասին խօսեցանք բաւականաչափ արդէն: Այս համոզումն յաճախ կը նշմարուի Հայոց եկեղ. պատմութեան մէջ. վրկանի մարզպանն Սմբատ Կ. զերբ 608ին Յուրտաւայ Մովսէս եպ.ին Սուրբ Գրիգոր զայն (հաւատ) եւ նոյա (վրաց) եւ մեք զնոյն ունիմք, (174). Նոյն կը յիշեցնէին իրարու Հայոց եւ վրաց կաթողիկոսները (էջ 180 եւն) եւ վրթանէս կաթ. առաջապահ յամի 606 Յուրտաւայ եկեղեցւոյն (էջ 128), որ իւր պատասխանին մէջ կը գաւանէր նոյն «զսուրբ եւ զուղիղ հաւատն, զոր Մեծին Ս. Գրիգորի սերմանեալ էր յայս ի կաւխասային կողման» (Գ. Թգ. 132):

Գրիգոր Լուսաւորչի զարմակցութեան եւ այնու այս ազգաց համար իւր մեծ նշանակութեան

1 Յմ. ՀԱ. 1907, էջ 289 եւն: Հմտ. եւ Ագաթ. 627—628. Փարպ. 50 եւն. Գրիգ. Թգ. 128, 132, 174, 180 եւն: